

دەق و رەخنە

گۆرانى گوتنى كاميرا

دەقى: بلند حەيدەرى و رەخنە: سەعيد ئەلغانى

و:عەبدولتەليپ عەبدوﻻﻻ

خويندەنەوھەيەك بۆ قەسىدەى
(خەونى لە چوار ديمەندا))

ديمەنى بەگەم

دووچا و شاشەكە دادەپۇشن

دوو ليو دەكرتەوھە

بزەى ھاتى

چەند ددانى درەوشاوه

رەنگى سەوزيش لە ھەموو رەنگان دەنیشى.

ديمەنى دووھەم

تارىكى بۆنى مەرگى ليدى

بە ييدەنگى دوو قاچ خويان لە شەودا نووسان

چەقۇ دەتروسكى

ديدى چەندىن سالايش لە دەمى تىخ كۆ دەيتەوھە

بە ييدەنگى

دوو ليوەكە ويكدتەوھە

لە دەمبشدا شوپى ھىچ ماچى ديار نيە

رەنگى سووريش لە ھەموو رەنگان دەنیشى.

ديمەنى سيبەم

ناوى دەرھىنەر..من...تۆ... ئەوان

ناوى خاوەن بەرھەم..من..تۆ.. ئەوان

ناوى يينەر..من...تۆ.. ئەوان

شاشەش پانتايى خەويكە

كوزراو بگوژ ھەر منم

جگە لە من شتى نيە

ماناش

لە دۆپە خوييدا لەتر دەدا.

ديمەنى چوارەم گرتنى وئە لە دەرەوھە

فليمەكە كەوت

دەرھیتەر له دەرگای دواوه رای کرد

بینهره که تقی کرده لهپی دهستم

فلیمه که کهوت

جوار دیمه نیش له دلۆپه خوینیدا خنکا

.....

بهلام من که دهرههترو

به رهه مهترو

بینرم

له هه موو دنیا هیچ نییه... ههر پانتایی خهونئ نه بی

لانه یه کم بو سۆزه کانی خۆم نییه

یان سینه یئ بملاوئیی

چونکه په نایه کم نییه له هیچ شوئیی

تیا ترۆخانه یه ک

قاوه خانه یه ک ناسم

تیا ترۆخانه یه ک.. ئا فره تییگی دلخۆش نییه

پیشوا زیم کا

بوئه لیره ده مینمه وه

چاوه پروانی روئی دووه می خۆم ده کهم

هوئیش چۆله ههر پیاوئیکی نووستووی تیا به.

ههر وه ک چۆن رۆمان و چیرۆک له زمانئ سینه ما سوودیان وه رگرتووه. بهم شیوهش شیعی عهره بی توانیوه تی سودی له زمانئ

سینه ما وه برگریت، ئه گهر رۆمان به شیوه یه کی خیرا و دیار سوودی وه رگرتی ئه وه بو سروشتی خودی رۆمان ده گهرتیه وه. بهو

مانایهش سوود وه رگرتی شیعر ئه و شیوه خیرایه ی له خۆ نه گرتووه. چونکه شیعر هه میسه خهون به ئامرازی نوئی گیش کردن و تم و مژیه وه

ده بیئی تا کو به شیوه یه کی نوئی له دوو توئی خۆ نه ناسکردن، خۆلاداندا هه لسوکهوت بکات و به دوو روو له یه ک کاتدا خۆی نومایش بکات.

واته له لایه ک مانایه ک به خشی و له لایه کی دی مانایه کی جیا له مانای پیشوو له خۆ بگریت، یان شتی بلا و نیمهش له گوتهندا درک به شتیکی

جیا بکه یین، ئه و یه کتر برینه ی نیوان ئه وه ی ده یلی و ئه وه ی نیازیه تی سروشتی شیعره و به یه که مین که ره سه ی خۆلادانی شیعی له قه لهم

ده درئ، خودی ئه و مه سه له یهش له دوو توئی خویندنه وه ی قه سیده ی (خهونئ له جوار دیمه ندا) ی شاعیر بلند حه ییده ری

هه وئی دۆزینه وه ی بو ده دریت، بلند حه ییده ری له شاعیره یه که ما کانی عیراق ده ژمیردریت که توانیوه تی زمانئ سینه مایی له دوو توئی

شیعردا به کارببات، چ له و قه سیده یه ی به رده ستمان یا خود له چه ند قه سیده یه کی دیکه دا.

ئاراسته کانی ئه و خویندنه وه یه، یه که مجار به دوای یه که یه که ی (دیمه نه گان) ی قه سیده که دا ده روات و پاشان خویندنه وه یه کی ده لالی به گشتی

بو مۆتناژ ده خانه روو،، شاعیر قه سیده که ی بو جوار پارچه دابهش کردوه، هه ریه ک له پارچه کانی ناوی دیمه نی به سه ردا بریوه، ئه که رچی

ئه و خویندنه وه به و دابهش کردنه ی شاعیر دلنیانییه، یا خود به مانایه کی دی له ده ره وه ی ئه و دابهش کردنه دا پیشنیا ریگی دیکه ی شیوا ده خاته

روو، وه ک ئه وه ی که دابهش کردنی شاعیر فیلیک بی له فیله کانی شیعر، پر سیاری گرینگ لیره دا ئه وه یه: ئایا ئه و ده قه قه سیده یه

یا خود سیناریۆیه یان به ده سه ته واژه یه کی دی: ئایا ئه وه ی شاعیر لیره دا نووسیویه

ده قتیکی شیعییه، یان ده قتیکی وئنه یه ((به کامیرا گیراوه))؟

بیگومان به رد به شیکردنه وه ی قه سیده که، ئه و خویندنه وه یه هه رگیز له توانیدا نییه بریار بدات به لام وه ک هه وئیی له هه نکاوی یه که مدا ئه و دوو

هونه ره ده هیئتیه وه، ناوه وه و له هه رگاتدا دئین خۆمانیان لا لاده ده یین و خۆمانیان لا نه ناس ده که یین، بهم جو رهش ((سیناریۆیه کی گیشدار))

ده کری نوئنه رایه تی ئه و ده قه بکات، سیناریۆیه ک که به شتیکی بو هونه ری وئنه گرتن به کامیرا و هه ندیگی بو هونه ری شیعی ده گهرتیه وه.

دیمه‌نی یه‌گم قه‌سیده‌که به‌دیمه‌نی یه‌گم ده‌ست ینده‌کات، ههرچنده شاعیر جوژی دیمه‌نی یه‌گمی بۆ دیاری ناکات، یان ئه‌و ناوانه بۆ ده‌ره‌یته‌ر به‌جی ده‌هیلن. به‌لام ده‌ق به‌ته‌واوی خوئی دیاری ده‌کات، کاتی که ((دووچا و شاشه‌که داده‌پوشن)) ئه‌وه‌ش واته دیمه‌نیکی نزیکه‌close-up و دیمه‌نیکی ته‌واوه ده‌لاله‌ت له‌ رووخساریکی گه‌وره ده‌کات که به‌سه‌ر شاشه‌دا بلاو بوته‌وه _ یه‌که‌مجار دووچاوه دیمه‌نیکی پاشان هه‌ردوولا که بزه‌یان دیتی و له‌دوووتویی ئه‌و بزه‌یه‌دا ددانه‌کان ده‌دره‌وشینه‌وه، دواجار دیمه‌نه‌که له‌ره‌نگی سه‌وزدا نوغرو ده‌بیت، ره‌نگی سه‌وزیش ره‌مزی زیان و خو‌شو‌یستی و پشودان ده‌گه‌به‌نیته‌. به‌لام نایا له‌م دیمه‌نه‌دا چ جوژه بۆچوونیک له‌ئارادایه؟ ئه‌گه‌ر ئه‌و ده‌قه به‌ده‌قیکی داهیتراوی ده‌نگی بدریته‌ قه‌لم، ئاشکرایه که بۆچوونه‌که، بۆچوونیککی بابه‌تی ده‌ره‌وه‌به، چیرۆک بیژ تیایدا نیشته‌جی ده‌بیت- له‌م حالته‌دا چیرۆک بیژ کاراگه‌رتیکی گریمانکراوه، رووداوه‌کانمان بۆ نوما‌یش ده‌کات- له‌نیوان ئه‌وه‌ی رووده‌دا و چیرۆک بیژیش دا مسافه‌یه‌کی بی لایه‌ن هه‌یه. به‌لام هه‌ج شتیکی لیره ده‌لاله‌ت له‌ چیرۆک بیژ ناکات، ئه‌و ته‌نها بینه‌ریکه که رووخساری ده‌بینی، به‌دووچاوه دوو لیوو، لیوه‌کان به‌سه‌ر بزه‌دا کراونه‌ته‌وه- پاشان هه‌موو ئه‌وانه له‌ره‌نگی سه‌وز نوغرو ده‌بیت. راسته ئیمه ده‌زانین که سروشتی هه‌ر گپراونه‌وه‌یه‌که ئه‌وه‌به که ئاراسته‌ی بۆ گپه‌وه بکریت، تا بیته‌ خاوه‌نی یه‌کیک بۆ چیرۆکه‌که یاخود تا گپراونه‌وه‌که یه‌کیک بدۆزیته‌وه بۆ ئه‌وه‌ی هانی په‌رچه‌کرداری دیاریکراوی تیا بدات و کم و کوریه‌کانی گپراونه‌وه‌ی پی راست بکاته‌وه، یان کو‌تایه‌کانی دیاریکراوی بۆ دابنی، به‌لام وه‌رگری (التلقى) گپراونه‌وه شتیکی دیکه‌یه‌و به‌ بۆگپه‌وه په‌یوه‌سته نه‌وه‌ک به‌ بۆچوونی چیرۆک بیژ. به‌لام ئه‌گه‌ر ئه‌و ده‌قه به‌ده‌قیکی وینه‌یی (وینه‌گیراوه‌کامیرا) ته‌ماشایه‌که‌ین، لیره‌دا ده‌نگی چیرۆک بیژ ده‌بیته (چاوی کامیرا، سه‌رنجی (لوی دی جانیی (بده: به‌رامبه‌ر به‌سینه‌ما بۆ (ده‌نگ‌ای چیرۆک بیژ (چاوی کامیرا به‌کارده‌هیتریت، خودی ئه‌و جیاوازیه‌ش گرینگه. له‌روماندا جیاوازی نیوان چیرۆک بیژ و خوینته‌ر روون و ئاشکرایه، وه‌ک ئه‌وه‌به که خوینته‌ر گوئی له‌ هاوریه‌که‌ی بگری که چیرۆکی بۆ ده‌گپه‌رتنه‌وه، له‌فیلمدا بینه‌ر خوئی به‌کاراگه‌رتی هاونه (العدسه) به‌راورد ده‌کات و هه‌ر ئاواش خوئی تیکه‌لی چیرۆک بیژ ده‌کات(1). (سینه‌ما وه‌ک شوین ماوه‌ی نیوان بینه‌رو بۆگپه‌وه ناهیلن، به‌لام) بینه‌ر (له‌حاله‌تی دیمه‌نی ناوه‌وه‌ی تا که‌سیدا خوئی تیکه‌ل به‌ چیرۆک بیژ ناکات، به‌لکو ئه‌وه‌ی به‌ره‌و ئه‌و تیکه‌ل بوون ده‌چی خودی بۆگپه‌وه‌یه، بۆگپه‌وه‌ش سه‌یرکه‌ری حه‌قیقی نیه، به‌لکو قه‌واره‌یه‌کی گریمانکراوه، به‌لام ئه‌وه ریکامان لا ناگری له‌گه‌ل (دی جانیی) ریکه‌وین که: چا و نامزای وینه‌گرتنه و به‌رامبه‌ر بینه‌ی ده‌نگی چیرۆک بیژ ده‌وه‌ستی، (روبرت سولز) ده‌لایت: سروشتی وینه‌یی له‌فیلمدا به‌تووندی وه‌بیرمان ده‌خاته‌وه که وه‌رگری چیرۆک ئه‌و رافه‌کاره‌ فیزیاییه‌ پشکه‌ش ده‌کات که ئیشاره‌ته ده‌نگیه‌کان بۆ وینه‌ ده‌گپه‌رت(2). هه‌روه‌ها دیمه‌نی نزیکیش به‌شیکه له‌ ناواندن وینه‌یی، وه‌ک ئاشکراشه‌ ته‌ریزکردن له‌سه‌ر وینه‌ واته ته‌ریزکردن له‌سه‌ر شوین، هه‌روه‌ها هونه‌ره‌کانی بینه‌ش پشت به‌شوین ده‌به‌ستی له‌کاتیکیدا هونه‌ره ئه‌ده‌یه‌یه‌کان پشت به‌کات ده‌به‌ستیته‌). اوسبسنکی (ده‌نووسن: بۆ دیاریکردنی کات به‌شووه‌یه‌کی به‌رفراوان پشت به‌زمانی سروشتی ده‌به‌ستری که ماده‌ی ئه‌ده‌بی پیکه‌یتاوه، جیاوازی نیوان زمان به‌و خه‌سله‌ته‌ی که سیسته‌مه‌وه هه‌موو سیسته‌مه‌ سیمایه‌کانی دیکه له‌وه‌دا خوین ده‌نوینن که ده‌رپه‌ینی زمانه‌وانی به‌گشتی بۆ کات ده‌گۆرن، هه‌روه‌ک (میشیل فوکۆ) وای ده‌بینی که: وه‌سفی زمانه‌وانی بۆ هه‌ر په‌یوه‌ندییه‌کی شوینی (یان واقیعیک) ده‌بی بۆ سیاقیکی کاتی به‌دوا یه‌کداها‌توودا بگۆردریت(3). به‌لام ئه‌وه‌ی لیره‌دا رووده‌دات، گۆرینیکی سه‌ره‌ولیز کراوه، ئه‌و وینه‌ ئه‌ده‌یه‌یه‌ی که دوا کات ده‌که‌وی ده‌بیته‌ قوربانی ره‌هه‌ندی سیه‌م تا بۆ وینه‌ی سروشتی به‌کامیرا گپراو بگۆردریت. که‌واته‌ بابزاین شاعیر له‌و دیمه‌نه‌دا چ ده‌گپه‌رتنه‌وه: دووچاوی گه‌وره و دوو لیوو بزه و ره‌نگی سه‌وز... نایا کی ئه‌وه ده‌گپه‌رتنه‌وه؟ چیرۆک بیژیکی بزر هه‌موو ئه‌و شتانه‌ به‌بی لایه‌نییه‌وه پشکه‌ش ده‌کات و لاشی گرینگ نیه‌ چی رووده‌دات، ته‌نها گپراونه‌وه‌ به‌بی به‌لام بۆچی چاوه‌که به‌پانتایی قه‌واره‌ی شاشی لا دی، نایا ئه‌وه ده‌لاله‌ت له‌هونه‌ری پینه‌ی (مونتاز) سینه‌مایی ناکات، ئه‌و هونه‌ری که سینه‌ماکارانی سه‌ره‌تا پی هه‌لده‌سا، بۆ ئه‌وه‌ی له‌نیشان‌دانی جه‌سته‌ی پارچه‌ پارچه‌کراودا ترسی بۆ بینه‌ر بخره‌وه، ئه‌و ترسه‌ی که چیرۆکی ئه‌و که‌چه گون‌دیه‌ی پیکه‌یتاوه که رووخسارو ده‌سته‌کان له‌دیمه‌نیکی نزیکی سینه‌مایی ده‌بینی له‌دوا ته‌واووونی سه‌یرکردن ده‌لی (ئی له‌و ریسواوونه‌ مروقیان کردۆته‌ چهند پارچه‌ پارچه‌یه‌کی په‌رت و بلاو، سه‌ر له‌لایه‌ک و لاشه‌ له‌لایه‌کی دی و ده‌سته‌کانیش له‌لای سیه‌م، نازمان چۆن ریکا به‌نیشان‌دانی ئه‌و شته‌ ترسان‌گانه‌ ده‌دری(4). به‌لام بپارێدان له‌سه‌ر (فیلم) هه‌ر ته‌نها له‌تویی یه‌کیک له‌ دیمه‌نه‌کان شیاو نیه، بۆیه‌ ده‌بی وشاری بپاره‌کانمان بین، ئه‌گه‌رچی گومانی تیدا نیه‌ ئه‌و دیمه‌نه‌ به‌یه‌که‌ی بنه‌ما ده‌زیم‌دریته‌، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا به‌جیا له‌دیمه‌نه‌کانی دی واتا نابه‌خشی، به‌لکو گوئی دیمه‌نه‌کان کار له‌یه‌که‌ ده‌کن و له‌دوووتویی ئه‌و کار له‌یه‌که‌کردنه‌شدا واتای (فیلم) ده‌گه‌یه‌نی هه‌روه‌ک چۆن وشه‌کان له‌دوووتویی کار له‌یه‌که‌کردندا واتای رسته‌ ته‌واو ده‌کن، ئه‌و کار له‌یه‌که‌کردنه‌ش لای سینه‌ماکاران مونتازی پی ده‌گوتری، که‌واته‌ ئیمه پیوستیمان به‌ بینه‌ی دیمه‌نی دواتر هه‌یه.

دیمه‌نی دووهم

دیمه‌نی دووم له‌بۆچوونی خۆبه‌وه‌ ده‌ست پێده‌گات، له‌وێدا دووقاچی گه‌وره‌ ده‌بینن که به‌ی‌ده‌نگی خۆیان له‌شودا نووساندووه‌. نه‌بوونی ده‌نگیش واته‌ خۆ ئاماده‌کردن بۆ شتیکی گرینگ، به‌راستیش ئه‌و رووداوه‌ گرینگه‌ له‌شیوه‌ی چه‌قۆبه‌ک دێته‌ ناوه‌وه‌ و نازانین له‌کوێه‌ هات؟ هه‌ردوو لێوه‌که‌ به‌ئازاره‌وه‌ دێته‌وه‌یه‌ک (شوێنی لا‌ ديار نیه‌) پاشان وێنه‌که‌ له‌ دۆلێه‌ خۆیندا بزر ده‌ییت. پێویسته‌ له‌سه‌ر ئه‌و دیمه‌نه‌ بوه‌ستین. ئایا به‌راستی یه‌ک گرتیه‌ یان دیمه‌نیگه‌ له‌چهند گرتیه‌که‌دا؟ شاعیر پیمان ده‌لێ یه‌ک دیمه‌نه‌و به‌لام ئیمه‌ نابێ خۆمان به‌دینه‌ ده‌ست شاعیر چونکه‌ له‌راستیدا ئیمه‌ به‌رامبه‌ر چه‌ندان گرتیه‌ین که‌ له‌هاوێنه‌ی کامیراه‌ ده‌گوازێته‌وه‌ هه‌ر له‌دوو قاج بۆ ئیو تاریکی و تا داخرانی هه‌ردوو لێوه‌که‌و دۆلێه‌ خۆیه‌که‌ که‌ گه‌وره‌ ده‌بێ و هه‌موو شاشه‌که‌ داده‌پۆشێ، ئا و له‌به‌رامبه‌ر سه‌یرکردنی گێڕانه‌وه‌ی ته‌واوداین و شاعیر له‌زێر سه‌ردێری تا که‌ دیمه‌نیگ خۆی لا‌ نه‌بان ده‌گات. به‌لام کاتێ شاعیر ده‌لێ: (تاریکی ئامازه‌ی مردن ده‌گات) ده‌بێ ئیمه‌ به‌رسین: ئامازه‌یه‌ بۆکام له‌کاراکتیره‌کان؟ بۆکێ ده‌کوژی؟ یان کێ ده‌یکوژی؟ گێڕه‌وه‌ یاخود بۆگێڕه‌وه‌؟ ئیمه‌ له‌م پارچه‌یه‌دا نازانین ئامازه‌ی مردن بۆ کێ ده‌کری یاخود نواندنی مردن کێ ده‌گرتیه‌وه‌، به‌لام ئاگامان له‌ ده‌لاله‌ته‌کانی ئه‌ویش گۆڕینی بۆچوونی باه‌تی ده‌ره‌که‌ی بێ لایه‌نه‌ بۆ بۆچوونی خۆدی ناوه‌کی که‌ هۆشیاری تیایدا نیشته‌جیه‌. به‌لام له‌به‌رئه‌وه‌ی ئه‌و هۆشیاریه‌ تا کو ئیستا بۆ ئیمه‌ نادیاره‌، بۆیه‌ به‌ناوی هۆشیاری (س)ی لا‌ بێین.

دیمه‌نی سییه‌م

دیمه‌نی سییه‌م مۆنۆلۆزه‌ که‌ کاراکتیریگ به‌خیرایی له‌و فیلمه‌دا ده‌یگێڕێته‌وه‌، مۆنۆلۆز ده‌ره‌یته‌رو خاوه‌ن به‌ره‌م و بینه‌ر یه‌ک ده‌خات، راناوه‌کانی قسه‌که‌رو قسه‌ بۆکه‌رو و ن (غائب به‌تاک و کووه‌ یه‌ک ده‌خات) هه‌روه‌ها ئیوان بکوژو کوژراو و کرداری کوشتن که‌ له‌دۆلێه‌ خۆین ده‌نوێنری هه‌موو ئه‌وانیش یه‌ک ده‌خات، ده‌ره‌یته‌ر ده‌لاله‌ت له‌ کاتی نواندن ده‌گات، واته‌ ده‌ره‌یته‌ر زه‌مه‌نی نواندنه‌و خاوه‌ن به‌ره‌م زه‌مه‌نی پێش نواندنه‌و بینه‌ریش زه‌مه‌نی دوا نواندنه‌- که‌واته‌ پارچه‌ی یه‌که‌م هه‌موو ئه‌وانه‌ی کاتییه‌ بۆ شوێنی گۆڕیوه‌- ئیجنا هه‌موو کاتییه‌کانی له‌تاکه‌ دیمه‌نیگدا کو‌ کردۆته‌وه‌، جا شاعیر بۆ ئه‌وه‌ی هه‌موو ئه‌وانه‌ به‌شیوه‌یه‌کی سینه‌مایی وێنه‌ بگری وای به‌باش زانیوه‌ ته‌نها له‌یه‌ک ده‌نگدا کوێان بگاته‌وه‌، به‌خودی ئه‌و کو‌کرده‌وه‌یه‌ش مۆنۆلۆزه‌که‌ زیاد ده‌گات. به‌لام ئه‌وه‌ی شاعیر ده‌یه‌وێت به‌نه‌ینی به‌میته‌وه‌ مۆنۆلۆزه‌که‌ ریسوایی ده‌گات، هه‌روه‌ها مه‌سه‌له‌ی نه‌ینی گواسته‌وه‌ی بۆچوونی باه‌تیانه‌ی ده‌ره‌که‌ی بۆ بۆچوونی خۆدی ناوه‌کی ئاشکرا ده‌گات، هۆشیاری (س) که‌ له‌دیمه‌نی پێشودا به‌نادیاری ما‌بۆه‌ لێره‌دا له‌توێی هۆشیاری (فره‌) بۆ هه‌مووان: کوژراو و بکوژ- چیرۆک و بکوژیه‌وه‌ پیکه‌وه‌ ئاشکرا ده‌ییت، به‌م جوژه‌ هه‌موو پیکه‌وه‌ به‌شدارێ کرداری کوشتیان کردووه‌، هه‌موو هه‌مووی کوشتووه‌. به‌لام ئه‌گه‌ر به‌راستی هه‌موو هه‌مووی کوشتی ئه‌وکاته‌ مه‌سه‌له‌که‌ له‌باریکه‌وه‌ ده‌چووه‌ باریکی دی و بۆچوونیکه‌ دیاریکرای ده‌گواسته‌وه‌، بۆیه‌ تا که‌ گێڕانه‌وه‌یه‌ک که‌ بشێ ئه‌و گێڕانه‌وه‌یه‌ که‌ له‌ گێڕه‌وه‌ی یان چیرۆک بێژی هه‌موو شت زانه‌وه‌ به‌ئیمه‌ ده‌گات، یان ئه‌و چیرۆک بێزه‌یه‌ که‌ هه‌موو شت پێشتر به‌ر له‌روودان و دوا روودان و دوا روودان ده‌زانێ، ئه‌و چیرۆک بێزه‌ش خاوه‌نده‌.

دیمه‌نی چواره‌م

به‌یتی یه‌که‌م له‌م دیمه‌نه‌دا به‌سه‌راسامی به‌جیمان ده‌هێنێ، چونکه‌ پیمان راده‌که‌یه‌نیته‌ فیلمه‌که‌ له‌ده‌ره‌وه‌ که‌وتووه‌، واته‌ سه‌ره‌تای وێنه‌گرتن و کوێایی فیلمه‌که‌مان پێ راده‌که‌یه‌نیته‌، له‌توانامان دانیه‌ له‌م دزابه‌تییه‌ ده‌رچین ته‌نها ده‌بێ لای خۆمان وای دابینین که‌ دیمه‌نه‌کانی پێشوو، سیناریۆ بوون و له‌سیناریۆی دیمه‌نی چواره‌م ده‌دوان، دیمه‌نی چواره‌میش بۆمان ئاشکرا ده‌گات که‌ ئه‌وانه‌ی رابردوو فیلم بوون له‌ئێو فیلمدا، فیلمی دووه‌میش خۆدی دیمه‌نی چواره‌م، دیمه‌نی چواره‌میش به‌ر له‌وێنه‌گرتن سیناریۆی سیناریۆی پێشوو دیمه‌نه‌کانی رابردوون. ئه‌و دیمه‌نه‌ی که‌ دووباره‌ مۆنۆلۆزه‌، ته‌نها ده‌یه‌وێت ئاشکرای بگات هه‌موو ئه‌وانه‌ی رابردوو جگه‌ له‌خه‌ون ناکرێ ده‌لاله‌تی راستی له‌خۆیان بگرن، ئه‌و کاراکتیره‌ ته‌نیا به‌ی (ئه‌گه‌ر ده‌نگی قه‌سیده‌که‌ به‌کاربه‌ینین) که‌ ده‌ره‌یته‌رو خاوه‌ن به‌ره‌م و بینه‌ر بوو یان ئه‌گه‌ر ره‌گه‌زه‌ هه‌نهریه‌که‌ی بۆ به‌کاربه‌ینین چیرۆک بێژی (گێڕه‌وه‌) بۆ گێڕه‌وه‌وه‌ و بکوژو کوژراو ئه‌و کاراکتیره‌یه‌ که‌ خه‌ون به‌نواندنی روڵه‌وه‌ (دور) ده‌بینن، ئه‌و روڵانه‌ی (ادوار) که‌ پشتی به‌فره‌یی و زۆرینه‌وه‌ ده‌به‌ستێ جگه‌ له‌ خه‌ون شتیکی دیکه‌ نه‌بوو، بۆیه‌ ده‌بێ له‌مه‌ودا چاره‌روانی روڵی داهاتووی خۆی بگات که‌ ده‌یته‌ حه‌قیقه‌ت، هه‌روه‌ک کاراکتیره‌که‌ خۆی بانگه‌شێ بۆ ده‌گات: لێره‌ ده‌میته‌وه‌. چاره‌روانی روڵی دووه‌م ده‌که‌م که‌واته‌ کاراکتیره‌که‌ دان به‌وه‌ داده‌نی که‌ روڵی یه‌که‌م له‌ سیناریۆی یه‌که‌مدا جگه‌ له‌ خه‌ون شتیکی دی نه‌بوو، جا چونکه‌ خه‌ون به‌ته‌نها له‌نا و ده‌چێ بۆیه‌ ده‌بێ چاره‌روانی روڵی دووه‌می بگات به‌لام ئایا ده‌شی ئیستا له‌ روڵی دووه‌م دابێ، ئه‌و ده‌یه‌وێت خۆی له‌وه‌ له‌بان بگات، ئیمه‌ له‌وه‌لامدانه‌وه‌ی ئه‌و پرسیاره‌ خۆمان به‌دوور ده‌گرین و بۆ دیمه‌نی پێنجه‌می جێ ده‌هێلین تا بۆمانی ئاشکرا بگات.

دیمه‌نی پێنجه‌م

ئایا ئیمه‌ هه‌قی ئه‌وه‌مان هه‌یه‌ له‌ دیمه‌نی پێنجه‌م بدوین؟ ناوێشانی قه‌سیده‌که‌ پیمان ده‌لێ (خه‌ونی له‌چوار دیمه‌ندا) ئه‌ی دیمه‌نی

پنجهم له کوڼوه هاتووه؟ کاتې شاعر ناویشانی بو سهر دژړی دیمه نه گان داده نې که له دابه شکر دن و رڼگه وینه گرتی نه دابه شکر دنه بچي. له سهرمان پيوسته که وای دابین شاعر بر وای به دیمه نې پینجه مېش هه یو درځی لا ده کات دهمانخانه نه وې که بلین دیمه نه و له هه مان کاتیدا دیمه نې. چونکه به شیک نېه له سیناریو کې پېشو. نه سیناریو کې که چیروکی کوشتنه که له خو ده گری. وه ک پیکه وه سهرنجان دا. نه ویش دیمه نېکه چونکه خوې ده داته پال سیناریو سیمه. بهم جوړهش له مېانی هردوو سیناریو کې که دا وجودیک بوخوې ده نوینې.

هروه ها سیناریو سیمه مېش چیروکی ریسواگردنی هردوو سیناریو کې پېشو تر ده نوینې. هویش نهها پیاوڼکی نووستوی تیا به.

سیناریو یه که م چیروکی کوشتنه و سیناریو دووم چیروکی خونی چیروکی کوشتنه که به .

سیناریو سیمه چیروکی ریسواگردنی هردوو چیروکه که به به یه که وه. لیره دا دیمه نې خونی یه که م خونی که له دوو توپې خونی دووم دا. یا خود ته و او وه سیناریو چیروکی کوشتنه که به له نا و سیناریو خونی چیروکی کوشتندایه. هروه ها بانگه شه گردنی کاراکتره که ش بو چاوه روان گردنی نواندنی روئی دووم خوې له خویدا نواندنی نه و رو له به. مونتاژ دیمه نې پینجه هم موو شته گانی نا شکر ا کرد. لیره دا نه بکوژ هه یو نه کوژ راو نه دهره یو نه خاوهن بهرهم و نه یینه. نهها یه ک کاراکتر چیروکی کوشتنه که ی داهیناوه. پاشان به چیروکی کوشتنه که چیروکی خونی خوې دروست کردوه. دواچار شاعر دروې هردوو چیروکه که مان پیکه وه بو دروست ده کات. بو مان نا شکر ا کرد

که نیمه له راستیدا- له سیناریو سیمه دا- بو گپه وه ی نه بووین. که وانه سیناریو چیروکی کوشتنه که هه نهها سیناریو کې خونی یا خود هه نهها به خونی سیناریو له دوو توپې مېشکی که سیک که له هوئیکی خالی دانیشووه. تیا نه و که سه کیه؟ نازانین. نه و شاعره چوڼ به خونی نه و زانی؟ شاعر خوې چیروکی بیژي هم موو شت زانه. واته شاعر خوې هم موو شته گان ده زانی و ده توائی به هوې زمانه که کامیرا نه تیاوینوه له دیمه نې پینجه مان نوره ی لا بگریت بچته ناوه وه عه قلی هم موو شتی و هم موو که سیک. که وانه سی ناست له م قسیده به دا بهرچا و ده که ویت: ناستی یه که م: سیناریو چیروکی کوشتنه که به له هردوو دیمه نې (1-2) هروه ها نه و دوو پال وانه ی که دیار نین. هردوو کیان بکوژ و کوژ راو. چیروکی بیژي بابه تی دهره وه له دوو توپې دیمه نې نژیکدا به بوچوونی خوې ده یگپه تپه وه. ناستی دووم: سیناریو چیروکی خونه که به به کوشتن. یا خونه که به کوشتنه وه دیمه نې (3-4) ده گپه تپه وه. چیروکی بیژي- کاراکتره که به موڼولوژی ناوه ده یگپه تپه وه. هروه ها له م گپه تپه به دا کامیرا که له دوو روه وه و وای دیمه نې دووره گان ده که ویت.

ناستی سیمه: ناستیکه که خویندنه وه ی دیمه نې پینجه دوو باره داید پرتپه وه. له کاتیکدا سیناریو سیمه له بهرمانه دیمه نې نه ویش گواستنه وه ی چیروکی ریسواگردنی هردوو چیروکه که ی پېشو. نه سیناریو کې چیروکی بیژي شت زان له خوئیکی تر دا ده یگپه تپه وه. هروه ها بوچوون تیایدا له گه ل بوچوونه گانی تری هردوو ناسته که ی دواپی کار له یه ک ده گن. نه و کار له یه ک گردنه ش جارنک له ناوه وه ده یی و جارنکی دیکه ش له دهره وه. هروه ها له م سیناریو کې شدا وینه گرتن یا خود کامیرا وجودی نېه. (بو زیاتر شاره زایی بروانه نه و هیلکاریه ی خواره وه) 1: (فلم / قسیده که رانه وه یه ک بو سهره تا: تیا نه و ده قه. ده قیکی وینه گپه تپه وه به کامیرا .

یا خود ده قیکی شاعریه؟ هه ندی له رووخساره گان بو ده قیکی شاعری ده یگپه تپه وه. له وانه ش

وه ک نواندن: به حری موته داک. قافیه. وینه ی شاعری شهرمنوک که لاسای کردنه وه ی رڼگه ی وینه گرتی imagism وه ک چوڼ له شهسته گان عهره به گان تپی گه یشتوون. هروه ها هه ندی خوازی سهرسامیکر لیره و له وئی دیمه نېت... هتد. هه ندیکی تر له رووخساره گان نه و ده قه بو ده قیکی کامیرایی (وینه گرتن به کامیرا) (ده گپه تپه وه. وه ک ونگردنی رڼگه ووتی کاتی نیوان هردوو فرمائی (داپوشین و کرانه وه) نه و هس دیارده یه که که و (اوسنسکی) به ناره زووی دانه راقه ی ده کات (5) و واته شویتنه که ی به یی زه من ده که وینه دوو توپې شویتی زه منی که سه گانی دانه. هروه ها له وانه ش بی هیژي بونبادی شاعری له موڼولوژه که دا که هه ست ده که ین تیایدا شاعر له پیناوی زمانی کاراکتیدا له زمانی شاعری ده دا. یا خود لپی داده به زئی. یا لیره دا موڼولوژه که وه (اوسنسکی) ناوی ده نې: بوچوونه له شیوه ته عبیر کردن.

به یی نه و روخسارانه. خودی نه و خویندنه وه یه سووره له سهر نه وه ی که ده قه که جارنک نیونې قسیده که و جارنکی دیکه ش فلم. کاتې ده ق شته زه منیه گان به ره و شویتی ده گپه تپه وه. له و حالته دا نه و ده قه ده قیکی کامیرایی. یا خود وینه گپه تپه وه به کامیرا. به لام کاتې که شته شویتیه گان بو زه من ده گوازیته وه. نه و کاته به ده قیکی نه دهبی ناوی دهریت. لیره دا له نیوان دوو ره گزی جیاوازی داهیناندا نه و ده قه مان وه بهرچاوان خست. هروه ها خواربوونه وه ی نه و خویندنه وه یه ش ده ستلیدانیکي دهره که وته دزو دیاره گانی نیوان ده نگ و ده لالت له شاعر دا له خو ده گری تا له وینه یان له ده ستلیدانه وه خوې بیینی که چوڼ له گه ل قسیده که به و دزو بوونه وه یه. به ره و دزو بوونه وه یه کی دی که (فلم / قسیده) یه ده چي. هه ولی شاعریش ره جان دانی نامیری وینه گرتنه (کامیرا) تا گورانی خوې بچری.

نمازہ گان

1- لوی دی جانہیتی: فہم السینا، ترجمہ. جعفر علی، دار الرشید، بغداد 1981
ص 483.

2- Robert Scholes: Semiotics and Interpretation of University Press,
1982,
p.61.

3- Boris Uspensky: Apoetics of Composition, University of California
press,
1973, p.77.

4- یوری لوتمان: سیموگیتا سینما فی کتاب: مدخل الی السیموگیتا، اشراف
سیرا

قاسم ونصر حامد ابو زید ص 280.

5- B- Uspensky: Apoetics of Composition, p.71.

سہرچا وہ

نہم بابہ تہ لہ گوٹاری (الاقلام) زمارہ (5) ی ئیاری 1990 ل 90-94 وہرگیرا وہ .